

ANALIZA OSNOVNIH PARAMETARA USPEHA PREHRAMBENE INDUSTRIJE VOJVODINE (2002-2006)

THE ANALYSIS OF BASIC PARAMETERS OF SUCCESS IN FOOD INDUSTRY IN VOJVODINA (2002-2006)

Dr Veljko VUKOJE, dr Dušan MILIĆ, Darko MALETIĆ, dipl.inž.
Poljoprivredni fakultet, 21000 Novi Sad, Trg D. Obradovića 8

REZIME

U radu je izvršena komparativna analiza osnovnih pokazatelja finansijskog rezultata i finansijskog položaja preduzeća iz oblasti prehrambene industrije sa područja Vojvodine. U fokusu analize je petogodišnji period (2002-2006), ali su po potrebi korišćene i duže serije podataka. Analiza se uglavnom zasniva na podacima iz zbirnih bilansa. Preduzeća iz oblasti prehrambene industrije pored se sa poljoprivrednim preduzećima.

Prehrambena industrija je u tri od pet godina posmatranog perioda ostvarila negativan neto finansijski rezultat. Stope prinosa na ukupan uloženi kapital takođe su vrlo skromne (3,39-6,15%). Finansijska struktura je izrazito nepovoljna, što stvara probleme sa održavanjem likvidnosti. Obrtni fond je dovoljan za pokriće oko 56% stalnih zaliha, što znači da preduzećima nedostaje 54%, ili oko 18 milijardi dinara dugoročno raspoloživih izvora samo za uspostavljanje finansijske ravnoteže. Vrednost ukupnog kapitala preduzeća iz oblasti prehrambene industrije uvećana je za oko 75%, a realna vrednost neto sopstvenog kapitala za 39,6 indeksnih poena.

Ključne reči: analiza, prehrambena industrija, bilans, finansijski rezultat i položaj.

SUMMARY

This paper presents a comparative analysis of main indicators of the financial results and the financial position of food industry enterprises in Vojvodina performed over the five-year period of transition (2002-2006). Cumulative balances were used as basic data sources. The performance food industry enterprises is usually compared with performances of agricultural companies.

During three out of five observed years, the food industry achieved a negative net financial result. The rates of income on the gross invested capital were also very modest (3.39-6.15%). The financial structure was very unfavourable, which created problems with maintaining the solvency. The turnover fund was sufficient for the coverage of approximately 56% of permanent stocks, which means that companies were missing 54%, or about 18 billion dinars of long-term available resources only for the establishment of the financial balance. The gross capital value of food industry companies increased by about 75%, while the real value of the net capital increased by 39.6 index points.

Key words: analysis, food industry, balance, financial result and position.

UVOD

Posmatraani petogodišnji period (2002-2006) se uglavnom poklapa sa intenziviranjem i privođenjem kraju vlasničke transformacije preduzeća iz oblasti prehrambene industrije. To se jasno ogleda u izraženoj tendenciji promene strukture kapitala preduzeća u korist akcijskog, sa 27% (2002) na 5,8% (2006). Generalno posmatrano, proces transformacije je dao niz pozitivnih rezultata (bolje iskorišćenje kapaciteta, povećanje obima proizvodnje, obnavljanje tehnologije, osvajanje novih tržišta, rast suficita u spoljnotrgovinskoj razmeni, povećanje zarada zaposlenih itd.). To je, ipak, daleko ne samo od očekivanih već i realno mogućih rezultata. Svi pozitivni efekti vlasničke transformacije još uvek nisu u potpunosti došli do izražaja, i mogu se očekivati u narednom periodu. Tranzicija, međutim, neizbežno donosi i niz novih problema u pojedinim preduzećima, kao što su smanjenje broja zaposlenih, odsustvo odgovarajućih socijalnih programa, neispunjavanje preuzetih obaveza u pogledu investicija i sl.

Poslovanje svih privrednih subjekata u posmatranom periodu odvijalo se u otežanim uslovima, što se posebno odnosi na preduzeća iz oblasti agrosektora (tehničko-tehnološko zaostajanje, gubitak ranijih tržišta, nepovoljni pariteti cena, nedovoljna zaštita od prekomernog uvoza, nedostatak sopstvene akumulacije, skupo pozajmljivanje kapitala, nepovoljni klimatski uslovi u pojedinim godinama itd.). Mere ekonomske politike koje se preduzimaju u cilju poboljšanja položaja ovog sektora privrede daju značajne pozitivne efekte, ali je to još uvek nedo-

voljno. U takvim okolnostima, nije iznenađenje što su preduzeća iz oblasti prehrambene industrije zabeležila relativno skromne, ali ipak pozitivne, stope prinosa na uloženi kapital (3,8-6,15%), uz jasno izraženu tendenciju rasta.

U radu se, na osnovu izvršenih analiza, daju ocene najvažnijih proizvodno-finansijskih pokazatelja uspeha preduzeća iz oblasti prehrambene industrije Vojvodine, u periodu od 2002. do 2006. godine. Takođe se ukazuje na osnovne pravce delovanja u cilju njihovog poboljšanja.

MATERIJAL I METOD RADA

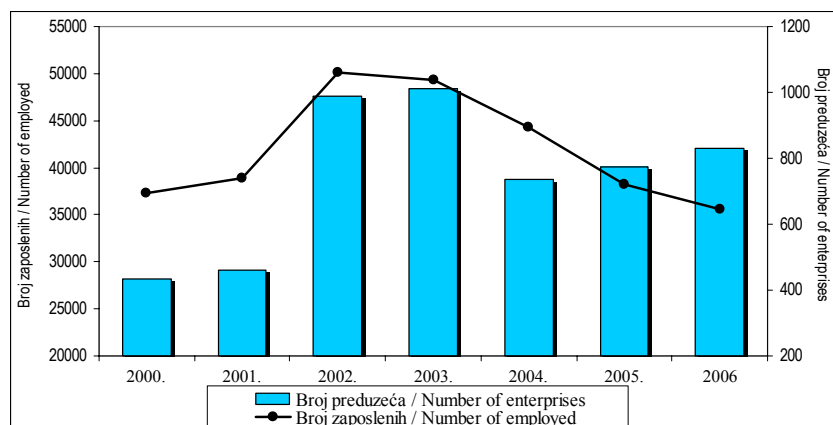
Predmet analize su ostvareni rezultati poslovanja prehrambene industrije Vojvodine. Akcenat je stavljen na ocenu najvažnijih parametara finansijskog rezultata i finansijskog položaja preduzeća iz ove privredne grane. Analiza je izvršena na osnovu podataka iz završnih računa, odnosno zbirnih bilansa, za petogodišnji period od 2002. do 2006. godine, koje prikuplja i obrađuje NB Srbije – Centar za bonitet. To znači da su obuhvaćeni samo privredni subjekti sa svojstvom pravnog lica (preduzeća i zadruge), ali ne i individualna poljoprivredna gazdinstva i preduzetnici.

Budući da se uglavnom radi o analizi bilansa, to su korišćeni specifični metodi za ovu vrstu analize. Kao osnovni, primenjeni su metod raščlanjivanja i metod poređenja. Raščlanjivanje predstavlja kvalitativnu metodu analize, koja omogućava upoznavanje kvaliteativnog sastava analiziranog predmeta. Poređenje, kao kvantitativni aspekt analize, logički dolazi posle raščlanjavanja i služi da se analizirana pojava izmeri, odnosno kvantifikuje. Bez

toga nije moguće dati kvalitetnu ocenu posmatrane pojave. U radu se koriste dve vrste poređenja: (a) vremensko - u posmatranom petogodišnjem periodu, i (b) prostorno - prehrambena industrija Vojvodine, koja je u fokusu analize, poredi se sa poljoprivredom Vojvodine. Pored navedenih osnovnih metoda, korišćeni su i određeni matematičko-statistički metodi, kao i specifični metodi analize bilansa.

REZULTATI I DISKUSIJA

U Vojvodini je u posmatranom periodu privređivalo ukupno između 17.547 (2002) i 19.329 (2006) preduzeća i zadruga. Uvećanje za oko 1.780 preduzeća (ili 10,2%) rezultat je prevashodno raznih dezintegracionih procesa i osnivanja novih, uglavnom malih i srednjih preduzeća. Prehrambenom industrijom se bavilo između 987 (2002) i 831 (2006) preduzeća (slika 1), što je znatno manje nego poljoprivrednom proizvodnjom (između 1.252 i 1.616). Uočljiva je jasna tendencija smanjenja broja pravnih lica u prehrambenoj industriji (za 15,8%), za razliku od poljoprivrede koja beleži povećanje (za 29,1%). Međutim, u odnosu na 2000. godinu broj preduzeća se povećao za skoro dva puta, a u poljoprivredi samo za 27,6%. Preduzeća iz obe posmatrane grane zajedno čine nešto manje od 13% ukupnog broja preduzeća u Vojvodini.

Sli. 1 Broj preduzeća i zaposlenih u prehrambenoj industriji Vojvodine

Fig. 1. Number of enterprises and employed in food industry in Vojvodina

Privreda Vojvodine je u 2002. godini zapošljavala 307.879 radnika, da bi u 2006. godini taj broj opao za skoro 14%

Tabela 1. Struktura ukupnog prihoda i njegovog rasporeda (u %)
Table 1. The Structure of total income and its distribution (in %)

Red broj	POZICIJA / POSITION	Poljoprivreda Agriculture					Prehrambena industrija Food industry				
		2002	2003	2004	2005	2006	2002	2003	2004	2005	2006
1.	Poslovni prihodi / Operating incomes	90,1	90,1	93,4	93,1	89,4	93,7	92,3	93,8	93,61	91,7
2.	Finansijski prihodi / Financial incomes	0,57	1,02	0,78	0,93	2,04	0,65	0,8	1,94	1,74	3,31
3.	Vanredni i ostali prihodi / Irregular and other incomes	9,3	8,9	5,79	5,95	8,53	5,7	6,9	4,23	4,65	4,97
I	UKUPAN PRIHOD / TOTAL INCOME	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
4.	Poslovni rashodi / Operating expenses	94,7	99,4	93,1	94,4	91,3	90,0	90,6	82,8	90,3	88,9
5.	Finansijski rashodi / Financial expenses	3,9	4,9	4,1	4,25	3,38	2,36	3,54	3,9	4,65	3,56
6.	Vanredni i ostali rash. / Irregular and other expenses	5,6	7,0	4,7	3,23	4,01	6,29	6,82	5,0	4,88	4,15
II	UKUPNI RASHODI / TOTAL EXPENSES	104,1	111,4	101,9	101,9	98,7	98,7	101,0	99,5	99,8	96,7
7.	Bruto rezultat (I - II) / Gross result (I-II)	-4,12	-11,39	-1,9	-1,92	1,32	1,31	-0,96	0,46	0,19	3,33
8.	Porezi i doprinosi / Taxes	0,13	0,08	0,14	0,09	-0,44	0,4	0,28	0,31	0,22	0,13
9.	Neto rezultat (7 - 8) / Net result (7-8)	-4,25	-11,47	-2,03	-2,01	1,77	0,91	-1,24	0,15	-0,03	3,20

(265.136). Prehrambenoj industrij beleži mnogo veći pad, sa 50.166 (2002) na 35.542 (2006), ili za 29,2%. Broj zaposlenih u ovoj privrednoj grani zadržao se na približno istom nivou kao u 2000. godini. Poljoprivreda takođe beleži veliko smanjenje broja radnika, za 24% (sa 43.189 na 31.941). Radnici u poljoprivredi i prehrambenoj industrij čine oko jedne četvrtine ukupnog broja zaposlenih privrede Vojvodine.

Udeo stalne imovine u aktivi preduzeća prehrambene industrije dostigao je oko 54% u 2006. godini, od čega osnovna sredstva čine 46%, dugoročni finansijski plasmani 6,8%, dok je učešće nematerijalnih ulaganja i upisanog neuplaćenog kapitala zanemarivo (zajedno manje od 2%). U poljoprivredi je udeo stalne imovine nešto viši (oko 62%), što je očekivano, s obzirom na značajno učešće zemljišta koje se ne amortizuje (oko 48%).

U strukturi ukupnog prihoda (tabela 1) dominantno mesto zauzimaju, logično, poslovni prihodi (preko 91%). Poslovni prihodi su u posmatranom petogodišnjem periodu porasli za 91,9%, što je znatno više od kumulativnog rasta inflacije u istom periodu (75,3%). Relativno nisko učešće finansijskih prihoda u svim godinama posmatranog perioda (do nekoliko procenata) može se smatrati očekivanim, s obzirom da preduzeća imaju vrlo malo slobodnih finansijskih sredstava za dugoročno i kratkoročno plasiranje. Relativno visok udeo vanrednih prihoda rezultat je nereguliranih tranzicijskih uslova poslovanja u kojima često dolazi

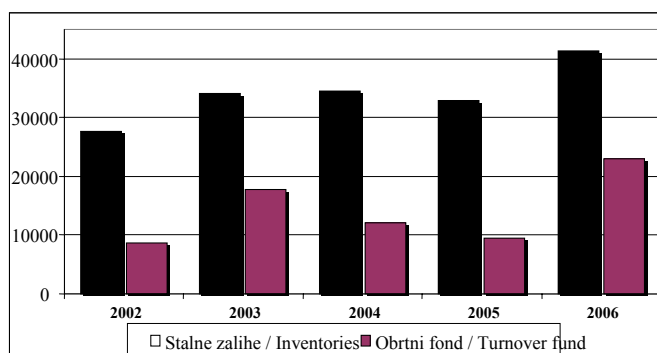
do prodaje osnovnih sredstava, otpisa dugova usled nemogućnosti plaćanja, naplate ranije otpisanih potraživanja i sl.

Preduzeća iz oblasti prehrambene industrije su u 2006. godini na pokriće poslovnih rashoda potrošila 88,9% ukupnog prihoda (poljoprivreda 91,3%), i ostvarila značajan rezultat iz poslovnih prihoda i rashoda od 5.071 miliona dinara. Finansijski rashodi učestvuju u raspodeli ukupnog prihoda oko sa 4%, što je uglavnom približno kao i u poljoprivredi. Ovakvo učešće može se oceniti relativno niskim, odnosno povoljnim. Objašnjenje treba tražiti prevashodno u izbegavanju preduzeća da se zadužuju, budući da zbog niske rentabilnosti nisu u stanju da podnesu još uvek visoke kamtne stope. Na pokriće vanrednih

i ostalih rashoda odlazi 4-6% ukupnog prihoda, što je prilično visoko, ako se zna da učešće ovih rashoda treba da bude manje od 1% i da teži nuli. Razlozi leže u otpisu potraživanja usled nemogućnosti naplate, otpisu imovine po raznim osnovama, manjkovima, loše vođenoj poslovnoj politici i sl.

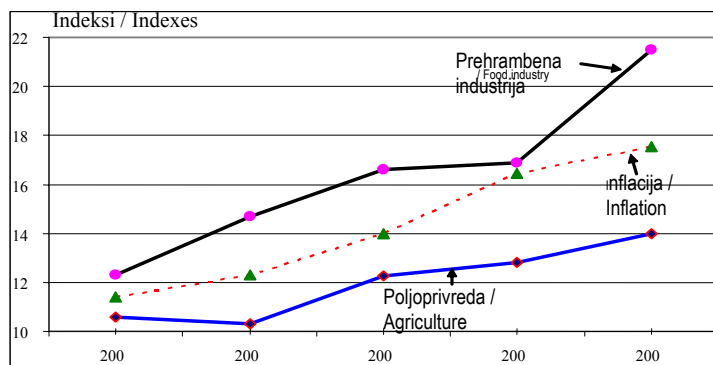
Ocena finansijskog položaja izvršena je na osnovu analize: (a) finansijske ravnoteže, (b) zaduženosti, (c) održavanja realne vrednosti kapitala i (d) reprodukcione sposobnost.

Analiza finansijske ravnoteže na osnovu pokrića stalnih zaliha obrtnim fondom (slika 2) jasno pokazuje vrlo nepovoljnu finansijsku strukturu preduzeća iz oblasti prehrambene industrije. Ona uspevaju da samo delimično finansiraju stalne zalihe iz obrtnog fonda (31,6-55,7%), ali uz jasno izraženu tendenciju poboljšanja. U 2006. godini prehrambenoj industriji za uspostavljanje finansijske ravnoteže nedostaje 18.291 miliona dinara dugoročnih izvora. Upravo za taj iznos, odnosno oko 1,31 puta, kratkoročno vezana sredstva manja su od kratkoročnih obaveza, iz čega proizilazi da preduzeća imaju velikih problema sa održavanjem likvidnosti. U poljoprivredi je finansijska ravnoteža znatno nepovoljnija, budući da je u svim godinama za-beležen čak negativan obrtni fond.

Sl. 2. Pokrivenost zaliha obrtnim fondom (u 000.000 din)
Fig 2. Inventories covered by turnover fund (in 000.000 din)

Treba naglasiti da analiza likvidnosti, samo na osnovu podataka iz bilansa stanja, ne može biti dovoljno pouzdana. Bilans prikazuje stanje sredstava i obaveza samo u momentu bilansiranja, a likvidnost predstavlja sposobnost plaćanja dospelih obaveza u svakom trenutku tokom godine. Preciznija analiza bi zahtevala detaljniju analizu bilansa tokova gotovine, odnosno korišćenje drugih analitičnijih metoda, koji se zasnivaju na vremenskoj usklađenosti dinamike novčanih priliva i dospeća obaveza.

Sl. 3. Kumulativni indeksi rasta neto kapitala i inflacije (2001=100)

Fig 3. Cumulative indexes of net capital and inflation growth (2001=100)

Analiza strukture pasive sa aspekta vlasništva izvora pokazuje da se zaduženost prehrambene industrije u poslednje tri godine odražava na prihvatljivom nivou od oko 50%. Povoljna okolnost je da većinu ukupnih obaveza čine dobavljači i druge obaveze iz poslovanja (oko 46% u 2006. godini), po osnovu kojih se uglavnom ne plaćaju kamate. Ako se uzmu u obzir i ostali relevantni faktori: organski sastav kapitala (50,1%), stepen ot-

pisanosti opreme (preko 60%), stopa inflacije (6,6%) i rentabilnost uloženi sredstava (6,15%), zaduženost prehrambene industrije se može oceniti kao prihvatljiva, skoro dobra. Poljoprivreda je u proseku imala osetno nižu stopu zaduženosti (29-46,9%), ali uz vrlo izraženu tendenciju rasta i nepovoljnije ostale faktore zaduženosti, pa se ovaj pokazatelj može oceniti na sličan način kao i kod prehrambene industrije.

Prehrambena industrija je u posmatranom periodu ostvarila indeks rasta neto sopstvenog kapitala od 214,9 (sl. 3), dok je istovremeno kumulativni indeks inflacije iznosio 175,3. To znači da je realna vrednost neto kapitala uvećana za 39,6 indeksnih poena. Poljoprivredna preduzeća nisu uspevala da očuvaju realnu vrednost neto sopstvenog kapitala (umanjenje za 35,6%).

Prehrambena industrija je u 2006. godini ostvarila relativno skromnu stopu sredstava za reprodukciju od 6,56%, ali znatno veću nego u prethodnoj godini (3,62%). Kad se imaju u vidu visoka otpisanost opreme, značajna poremećenost finansijske ravnoteže i nizak koeficijent obrta (0,91), jasno je da prehrambena industrija nije sposobna da samostalno finansira sopstvenu reprodukciju. Reprodukciona sposobnost poljoprivrede je još ugroženija (stopa 4,02%, koeficijent obrta 0,74).

ZAKLJUČAK

Na osnovu izvršene analize najvažnijih pokazatelja finansijskog rezultata i finansijskog položaja mogu se izvesti sledeći zaključci:

- Negativan rezultat u dve od pet posmatranih godina govori o niskoj profitabilnosti preduzeća iz oblasti prehrambene industrije;

- Ozbiljna poremećenost finansijske ravnoteže i nesposobnost održavanja sopstvenog kapitala, osnovni su pokazatelji duboke poremećenosti finansijske strukture preduzeća, odnosno lošeg finansijskog položaja;

- Za poboljšanje finansijskog položaja preduzećima je neophodan dugoročno raspoloživ i jeftin kapital, koji se može obezbediti kroz dodatna ulaganja vlasnika ili/i povoljnim kreditima;

- Ali, to nije dovoljno. Za poboljšanje ekonomskog položaja preduzeća iz agrosektora neophodno je, pored povećanja efikasnosti poslovanja, doneti i niz podsticajnih mera iz domena agrarne, poreske, carinske i monetarne politike.

LITERATURA

- [1] Obrenović, D, Vukoje, V: Financing of working capital in primary agricultural production, Financing the agribusiness sector, p.243-252, (1999), Belgrade.
- [2] Obrenović, D, Vukoje, V: Analiza finansijskog rezultata i finansijskog položaja poljoprivrednih preduzeća Vojvodine, Agroekonomika 29/2000, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad (2000).
- [3] Rodić, J, Vukelić, Gordana: Teorija i analiza bilansa, Poljoprivredni fakultet, Beograd (2003).
- [4] Vukelić, Gordana: Self-financing in agriculture, Financing the agribusiness sector, EAAE, p.235-242, 1999, Belgrade.
- [5] Vukoje, V: Analiza osnovnih pokazatelja uspeha poljoprivrede i prehrambene industrije Vojvodine, Savremena poljoprivreda, 2-4, 2007, s. 235-244, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad.
- [6] Vukoje, V, Zekić, V: The analysis of financial results and financial position of agricultural in Vojvodina, Management of durable rural development, p. 367-374, Faculty of farm management, Timisoara, 2007.

Primljeno: 10.3.2008.

Prihvaćeno: 12.3.2008